

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Remissvar

”Låt fler forma framtiden” (SOU 2016:5)

Studieförbundet Vuxenskolan (SV) avger härmed ett remissvar över ”Låt fler forma framtiden”.

SV är ett av tio statsbidragsberättigade studieförbund. SV består av 31 avdelningar med verksamhet i 260 av landets kommuner. Årligen genomför SV ca 50 000 studiecirkelar med drygt 300 000 deltagare. 19 500 cirkelledare är engagerade i verksamheten och SV genomför varje år 50 000 kulturprogram med ca 2 miljoner deltagare. SV samverkar på nationell nivå med ca 50 centrala organisationer och drygt 1 000 lokala föreningar och organiserade nätverk.

Sammanfattning

Vårt remissvar ska ses i sammanhanget att vi valt att ge våra kommentarer på alla de tre ”demokrati-utredningar” som presenterats under våren 2016 – ”EU på hemmaplan”, ”Palett för ett stärkt civillsamhälle” samt ”Låt fler forma framtiden” – och som vi i grunden hävdar behandlar samma tema - hur utveckla demokratin och möjliggöra för medborgarna att vara aktiva. Vi anser att de tre utredningarna bör sammanföras till en gemensam proposition ”Hållbar demokrati”. Att behandla de tre utredningarna separat riskerar att splittra upp bilden av de insatser som behövs för att stärka demokratin, skapa ett underifrånperspektiv på hur medborgarinflytandet ska stärkas samt stärka folkbildningen och civillsamhällets roll och möjligheter att verka.

SV:s sammanfattande synpunkter är

- Vi är i grunden positiva till de förslag och resonemang som utredaren presenterat och tycker att utredarens ansats att på bredden välja att samtala med många parter under utredningens gång är ett gott exempel på hur en SOU-utredning kan och ska arbeta
- Vi vill särskilt lyfta tillgänglighetsperspektivet som bl a innebär att vi hävdar att offentlig information också ska publiceras på lätt-läst. Detta är viktigt för många grupper såsom exempelvis personer med intellektuell funktionsnedsättning, låg utbildningsnivå och nya svenskar. Vi har inte funnit att utredningen presenterat sina egna förslag på lätt-läst, däremot finns, i enlighet med regelverk, en sammanfattning på engelska.
- Vi vill särskilt lyfta ett tydligt folkbildarperspektiv som utgår ifrån att demokratin bygger på att medborgarna är medskapare och inte passiva konsumenter av information. Vi saknar ett särskilt avsnitt som särskilt lyfter studieförbunden och

civilsamhällets roll. Utredningen missar som ett exempel att fullt ut redovisa den verksamhet som studieförbunden bedriver i socioekonomiskt utsatta områden

- Vi är kritiska till att utredningen lägger så stor tonvikt på hur de formella politiska strukturerna ska utveckla exempelvis remisser, medborgarförslag samt folkomröstningar men för lite fokus på den centrala plats som studieförbunden spelar och kan spela för att utveckla medborgarnas delaktighet i det demokratiska samhällsbygget. Införandet av nya modeller, bl a elektroniska, innebär i sig inte att ”hens” möjligheter att delta ökar
- Vi saknar också konkreta förslag på hur utredaren ser på att civilsamhället kan bidra till att utveckla mötesplatser för samtal och dialog kring demokratifrågorna.
- En hållbar demokrati förutsätter ett tydligt ”Hela Sverige-perspektiv” vilket inte utredaren i tydlig omfattning lämnar förslag på.
- Vi föreslår inrättandet av ett oberoende institut med uppdrag att ta fram underlag för breda samtal om utvecklingen av människors delaktighet i byggandet av det framtida Sverige
- Vi föreslår en samlad proposition om ”Hållbar demokrati” som ett resultat av en samlad beredning av utredningarna ”EU på hemmaplan”, ”Palett för ett stärkt civilsamhälle” samt ”Låt fler forma framtiden”. En preliminär version av denna proposition bör bli föremål för ett brett offentligt samtal efter samma modell som användes vid framtagandet av ”En politik för det civila samhället”. Det kan vara en uppgift för det oberoende institutet (se ovan).

Nedan väljer vi att kommentera de kapitel där vi har synpunkter. I de fall vi inte lämnar några remissynpunkter är vi överens med utredaren.

Inledning

I den folkbildningspolitik som Riksdagen beslutat om anges fyra huvudsakliga syften som är statens sätt att markera den betydelse som folkbildningen kan och ska spela:

1. stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,
2. bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen
3. bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället,
4. bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet

Dessa fyra syften bildar en grund för att förstå och erkänna studieförbundens och folkbildningens roll i att upprätthålla och bidra till att utveckla individen och därmed samhället. Det är samtidigt viktigt att påpeka att den infrastruktur som studieförbunden utgör – i form av närvaro i hela landet och genom vårt samarbete med i stort sett hela civilsamhället – är en omistlig tillgång som värnar dialog, möten och deltagarstyrd verksamhet. Därigenom är studieförbunden en av de tydligaste aktörerna i mellanvaldemokratin. Studieförbunden möter varje dag, året om, medborgare i dialogen i de aktuella samhällsfrågorna om hur Sverige ska utvecklas.

Folkbildning bygger på varje individs möjlighet att utifrån sin egen vilja och på sina egna villkor bilda sig. Att motverka kunskapsklyftor och demokratiklyftor stärker därmed inte bara individen utan också samhället i stort.

Ett stärkt demokratiarbete förutsätter bl a att studieförbunden och det civila samhället ges möjligheter och resurser att utveckla sin närvaro och verksamhet i hela Sverige för att nå fler individer och grupper också i resurssvaga områden. Här saknas förslag från utredaren.

Utredningen lämnar ett flertal förslag på att stärka formella beslutsprocesser för att öka det demokratiska inflytandet för medborgare. De flesta av dessa förslag tillstyrker vi men vill poängtera vikten av delaktighet och inflytande på ett tidigare stadium i beslutsprocessen, än vad som är fallet idag, för att alla medborgare ska ges möjlighet och kunskap att kunna vara aktiva. Förutsättningarna för detta byggs inte enbart via formella vägar utan kräver att engagemanget kan växa sig starkt i hela landet för många människor. Föreningslivet och folkbildningen har en centralplats i detta. Studieförbunden är unika med sin starka lokala förankring vilket utredaren tydligare borde uppmärksammat.

Kapitel 3 ”Om delaktighet och jämlikt inflytande”

I kapitel 3 på sid 94 skriver utredaren apropå de globala förändringstendenser som vi upplever runt om kring oss att: *”En situation kan uppstå där allt fler individer upplever en sådan maktlöshet att de inte tror att de kan påverka sin levnadssituation genom att delta i demokratins processer. Det är ett reellt hot mot demokratin.”*

Vi delar den oron men hävdar att det inte avhjälpas enbart genom förändringar av det formella politiska strukturerna. Maktlöshet är också en spegelbild av att jag som individ eller som grupp känner att det finns ett ovanifrån-perspektiv som styr och som inte förstår eller intresserar sig för ”mina” problem. För att komma tillrätta med detta krävs insatser och åtgärder som tar sin utgångspunkt i ett medborgarperspektiv. Den lokala förankring som studieförbund, föreningsliv och civilsamhället har är därvidlag avgörande. Samtidigt finns det anledning att också vara självkritiska. Studieförbund och civilsamhället måste än mer anstränga sig för att nå ut till de individer, i bl a utanförskapsområden, som vi idag inte når.

Bildning är en ständigt pågående process där det mänskliga mötet är i fokus. Folkbildningens mötesplatser utgör plattformar för det viktiga informella lärandet där människor själva tar initiativ och styr sin egen lärprocess. Det skapar ett engagemang vilket på sikt kan minska klyftorna. I arbetet med att stimulera ett underifrån perspektiv är folkbildningen med vår stabila infrastruktur ett fundament. Vi ger människor inflytande över sitt eget liv och därmed över det samhälle dom lever i. Folkbildningen kan – om den får verka fritt – fortsatt spela en avgörande roll för att utveckla samhället.

Vi vill lyfta idén om att Riksdagen, efter modell från ”Forum för levande historia”, borde inrätta ett oberoende institut – inte myndighet – med uppdrag att ta fram intressanta underlag som kan användas för en bred diskussion om demokratins villkor och medborgardeltagande.

UR genomförde en programserie ”Diktatorn” som fick bra mottagande för att den tog sin utgångspunkt i tittaren, och framförallt den yngre generationen, och på ett publikt sätt visade på demokratins betydelse. Ett oberoende institut för att lyfta demokratifrågorna måste utgå från bl a

- att verksamheten ska spridas i hela landet
- att materialet ska vara tillgängligt för alla och på lätt-läst
- att utgångspunkten ska vara läsaren/lyssnaren/tittaren och våga provocera för att skapa debatt och dialog

Kapitel 4 ”Demokratin och de stora samhällsförändringarna”

Utredaren har på ett ambitiöst sätt analyserat de stora framtida samhällsutmaningarna, såväl ur ett globalt som ett snävare nationellt perspektiv. Vi delar i stort analysen men vill särskilt trycka på några samhällsförändringar som vi menar särskilt behöver uppmärksammas:

- De migrationsströmmar som vi ser idag är bara början på en situation som kommer att bestå under överskådlig tid. De flyktingströmmar som når Europa och Sverige bara är en bråkdel av flyktingströmmarna i världen, men innebär trots detta en utmaning för debatten i Sverige om våra grundläggande värderingar
- Den digitala klyftan. Fortfarande finns det ca en miljon människor i vårt land som inte har daglig tillgång till dator och/eller internet. Detta är särskilt allvarligt i ett läge när allt mer information – inte minst från partierna – förutsätter tillgång till dator och internet och när allt mer av viktiga samhällsinstitutioner, exempelvis bankerna, väljer att digitalisera sig. Stora grupper ställs utanför vilket innebär ett växande demokratiskt problem. Det kommer att krävas stora folkbildande insatser för att överbrygga den digitala klyftan. Hur kan IT göras mer tillgängligt för fler i samhället? Den frågan berör inte utredningen.
- Medieskuggan drabbar såväl storstädernas förorter som stora delar av våra glesbygder. Sociala medier kan inte ersätta den informationsroll som en daglig lokal medierapportering spelar. Tillgång till en allsidig kvalitetsjournalistik är viktig för att jag som medborgare ska kunna ta ställning. I takt med att också Public Service centraliserar sin verksamhet och minskar sin lokala bevakning, växer problemet ytterligare. Den samlade demokratiutredning – som vi föreslår – måste också diskutera medieskuggan och våga lägga konkreta förslag.

Kapitlen 5 – 9

Kapitlen 5 – 9 behandlar olika aspekter och lämnar förslag på hur partierna och det politiska systemet ska kunna utvecklas. Vi väljer att avstå från synpunkter på hur de politiska partierna organiserar sig men vill i korthet uppmärksamma följande:

- Vi ställer oss positiva till att utredningen i avsnitt 5.5.1 föreslår att insatser för ett jämlikt politiskt deltagande ska stärkas genom att det ekonomiska anslaget till civilsamhällets ska utökas. Det är en viktig faktor för att kunna skapa goda förutsättningar i hela landet och för alla grupper.
- Det är inte tillräckligt att bara ge stöd till organisationer inom civilsamhället som arbetar med andra metoder för att öka det politiska deltagandet (sidan 143, andra stycket). Alla organisationer inom civilsamhället som har goda idéer och förslag bör kunna vara mottagande av föreslagna särskilda medel för att därmed bredda/öka engagemanget utanför traditionella grupper.
- Vi saknar konkreta förslag om hur personer med funktionsnedsättning ska ges likvärdiga villkor för att fullt ut kunna vara aktiva i det politiska arbetet. Att utredaren väljer att i ett särskilt kapitel (15) uppmärksamma detta är i sig positivt men innebär samtidigt en markering av se på denna grupp som ett ”särintresse” vilket strider mot vår grundläggande värdegrund – allas lika rätt och värde. Utredaren konstaterar att drygt 20% av befolkningen (sidan 587, andra stycket) har någon form av funktionsnedsättning.
- Regeringen började 2015 med att fördela medel till organisationer som vill upprätta lokala resurscenter, vilka är viktiga redskap för att främja ökad delaktighet och jämlikt deltagande. Centra som samlar flera lokala organisationer inom civilsamhället bör ges förtur när framtida statsbidrag ska fördelas. Det vore nämligen ett viktigt incitament för att än fler lokala organisationer inom civilsamhället engageras i arbetet

med att skapa ett ökat medborgerligt engagemang och en ökad demokratisk delaktighet.

- En viktig del i en fungerande infrastruktur är tillgången till tillgängliga möteslokaler i hela landet. Samlingslokaler är en plats där människor samlas för att diskutera angelägna frågor. Utredningen pekar på ett stort behov av medel för att klara underhåll och upprustning av befintliga allmänna samlingslokaler. Dessutom finns det en brist på sådana lokaler i storstadsområdena, inklusive förorterna. Det behövs ett offentligt gemensamt åtagande för att tillskapa sådana resurser.

Kapitel 10 och 12

Vi har valt att kommentera kapitlen 10 och 12 i ett sammanhang och noterar bl a följande

- Det är positivt att utredaren i avsnitt 10.4.3 markerar att statliga utredningar ska få tydligare instruktioner att samråda samt föra dialoger med berörda aktörer och rörelser för att en bredare allmänhet ska komma till tals i viktiga samhällsfrågor. Det perspektivet saknas idag.
- En rad åtgärder föreslås för att förenkla och tillgängliggöra de demokratiska processerna, framför allt lyfts olika digitala verktyg fram. Vi tycker förslagen är bra men efterfrågar en djupare analys av bl a den digitala klyftan (se också kap 4). Vi vänder oss inte emot ambitionen att utveckla elektroniska verktyg men ser inte att det uppenbart löser den demokratiska utmaningen. I det sammanhanget borde utredaren varit mer tydlig i sina förslag. De frågor som utredningen inte besvarar är – Vilka är det som i praktiken inte kommer att kunna använda de elektroniska verktygen? Och hur ska den digitala klyftan överbryggas?
- Det är positivt att deltagandet i intresseorganisationer lyfts fram som ett bra sätt för medborgare att organisera sig men som utredaren pekar på är problemet att inte människor från alla delar av samhället deltar. Intresseorganisationerna förmår inte fullt ut fånga upp de grupper som idag står utanför det traditionella föreningslivet. Ett samhälle som blir allt mer segregerat och ett föreningsliv som tenderar att bli allt mer professionaliserat ställer nya krav på ökad öppenhet att våga tänka i nya banor när det gäller verksamhetsformer och mötesplatser för dialog också för de som inte nås av det traditionella föreningslivet. Här står bl a studieförbunden inför en stor utmaning.
- Utredarens förslag om att införa folkmotion och folkinitiativ tycker vi är bra men det förutsätter samtidigt att det är verktyg som blir tillgängliga för alla medborgarna. Det kräver i sin tur tillgång till kunskap som är anpassad för alla. Detta kommer att vara en utmaning också för folkbildningen i allmänhet och studieförbunden i synnerhet. Studieförbundet Vuxenskolan avser ta fram studieplaner för studiecirkel inom dessa områden för att på så vis hjälpa till i spridningen av information och kunskap om de demokratiska påverkanskanalerna.

Kapitel 11 ”Medborgardialog och samråd i kommuner och landsting”

Vi hade gärna sett en tydligare analys på över- och underifrånperspektiv. Vilka är de grupper som gynnas respektive missgynnas av de verktyg som föreslås. Utredaren pekar själv på att redan resursstarka grupper kan bli ännu starkare medan resurssvaga grupper riskerar att komma ännu längre från inflytande. Men utredaren avstår från att lägga konkreta förslag på hur denna klyfta skulle kunna rättas till och väljer att förlita sig på att kommuner/landsting klarar uppgiften.

Utredaren använder till och från begreppet "bjuda in" syftande på hur de formella politiska strukturerna ska närma sig medborgarna. Vi menar att det utgår ifrån ett snävt synsätt på hur medborgaraktivitet skapas och var den skapas. Engagemang byggs inte med formella vägar utan kräver att engagemanget kan växa sig starkt i hela landet. Studieförbunden och civilsamhället har varje dag aktiviteter runt om i hela landet där medborgare deltar i demokratibyggandet. Det handlar mer om att den formella politiska strukturen ska närma sig och kommunicera med denna aktivitet än att "bjuda in" till egna aktiviteter på egna villkor.

Vi saknar också att utredningen hade vågat ta ut svängarna och föreslå mer "fria former" för att engagera medborgarna.

Kapitel 14 "Ungas delaktighet och inflytande"

Förslagen i kapitel 14 att skapa delaktighet och inflytande hos unga är bra, men vi saknar ansatser till lösningar på hur den växande klyftan mellan olika socioekonomiska ska upphöra. Risken är stor att de förslag som läggs fram i första hand kommer att gagna de redan resursstarka ungdomarna.

Vi anser att förfarandet som beskrivs på sidan 561 när det gäller att välja in representanter i ungdomsråd eller motsvarande organisationer för att ge unga inflytande över den lokala politiken, är bra. Att låta den unga föreningslivet (och kanske även andra typer av nätverk, unga sociala rörelser, studiecirkel m fl) i en kommun bidra med var sin representant - istället för att den unga endast representerar sig själv - tror vi är bra. Det bidrar dels till en skolning i vår demokratis uppbyggnad, dels har det förutsättningar att skapa en större bredd av vilka unga som blir representerade. Men man bör vara uppmärksam på att detta kan komma att i första hand gynna redan röststarka individer och grupper.

I avsnitt 14.8.7 lyfter utredaren fram fördelarna med att stärka ungas egna organisering, föreningskunskap och främjande av föreningsengagemanget i skolan. Det är viktigt att alla ungdomar oavsett bostadsort eller handikapp ska få tillgång till kunskap om och bli uppmuntrade till att bli en del av det svenska föreningslivet. Att låta föreningar och studieförbund bedriva verksamhet och informera om sin verksamhet i skolans lokaler är avgörande för att även de unga som inte kommer från hem med ett föreningsengagemang ändå skall hitta till denna del av samhället. Att som idag enskilda rektorer kan sätta stopp för detta är fullständigt oacceptabelt.

Kapitel 15 "Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning"

Utredaren har valt att i ett särskilt kapitel ta upp frågan om delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Det är bra att utredaren särskilt uppmärksammar denna grupp men vi är samtidigt kritiska till att det innebär att man, som utredningen skriver på sid 587, ser på nästan var femte svensk som ett särintresse (jfr våra kommentarer på kap 5 – 9 ovan).

Nedan väljer vi att särskilt lyfta fram några punkter som vi finner särskilt angelägna

- Utredaren pekar på att det finns stora variationer i förutsättningarna över landet (sid 580) när det gäller hur LSS följs. Detta får direkt påverkan på många medborgares möjligheter att delta i och tillgodogöra sig det demokratiska arbetet. Det vore en självklarhet att samma förutsättningar skal gälla oavsett i vilken kommun jag råkar bo. Att utöva mina demokratiska rättigheter får aldrig vara en regleringspost i budgeten.
- Det krävs särskilda insatser för personer med funktionsnedsättning, tex. handlingar mm i lätt-läst samt en fungerande färdtjänst. Tolkning under möten, såväl inom

partierna som i olika parlamentariska organ, är viktiga delar. Resurser måste ställas till förfogande

- För lite uppmärksamhet riktas på de särskilda hinder som finns för personer med intellektuella funktionshinder där valdeltagande är extremt lågt och medverkan i politiska beslutande församlingar är i stort sett obefintligt. Studieförbundet Vuxenskolan genomför ett projekt "Mitt Val" som riktar sig särskilt till gruppen intellektuellt funktionsnedsatta. Det är ett konkret sätt att öka en utsatt grupps möjligheter att utöva sin demokratiska rättighet och visar på hur folkbildningen gör skillnad.

STUDIEFÖRBUNDET VUXENSKOLAN

Nina Larsson

Förbundschef